

Josep M. Farré, *La imatge de Catalunya a Rússia. Notes de viatgers dels segles XIX i XX*. Lleida: Pagès editors (Col·lecció Guimet, 137), 2010, 215 pp.

IVAN GARCIA SALA
Universitat de Barcelona

Aquest llibre —un recull de textos sobre els Països Catalans escrits per viatgers russos de mitjans de la segona meitat del s. XIX i principis del s. XX—, és fruit d'una llarga recerca feta per Josep M. Farré en arxius i biblioteques moscovites. Farré ja s'havia atansat a aquest tema amb la traducció que féu de les pàgines que Isaac Pavlovsky dedicà a la seva visita a terres catalanes, *Un rus a Catalunya* (Barcelona: El llamp, 1989). En el nou llibre, Farré aconsegueix donar una visió àmplia de la impressió de Catalunya que es podria dur un estranger, per una banda, gràcies a la quantitat de testimonis que reuneix, entre diplomàtics, periodistes, escriptors i pintors, alguns d'ells molt cèlebres (l'escriptor Maksimilian Voloixin o el pintor Konstantín Korovin); per l'altra, la selecció que fa dels passatges permet observar quines impressions són constants en tots els viatgers i, al mateix temps, fer una panoràmica de diversos aspectes de la manera de viure i de l'entorn de la societat catalana d'aquella època.

El llibre s'estructura en vint-i-un capítols escrits, cada un d'ells, per un viatger. A part de la introducció i l'epíleg que contextualitzen tot el recull, Farré acompanya cada capítol amb una breu nota sobre la vida de l'autor, el motiu i interessos del seu viatge, fet que permet entendre no només a qui va dirigit aquell text concret sinó també algunes de les observacions que fa.

De la majoria de textos es desprèn que els autors, un cop arribats a terres catalanes (i sobretot quan visiten Barcelona), topen amb una realitat que els trenca la imatge romàntica de castanyoles i «hidalgos» que esperaven trobar; moltes de les idees que formulen per descriure aquesta realitat inesperada encara perviuen actualment, però, com diu el propi Farré, «la llibertat que tenien els autors d'aquests textos, en fer els seus escrits, deixa fora de tota sospita l'adulació i fins i tot el desig d'agradar als seus lectors i, encara menys, al lector català de llavors, ja que no n'era el destinatari». No només parlen de l'enfrontament i les desavinences passades i presents entre Espanya i Catalunya, també comenten l'existència d'una llengua comuna en tots els Països Catalans i n'expliquen els orígens vinculant-la a l'occità i a la literatura trobadoresca, una tradició cultural més reconeixible per al lector rus que la catalana. Cal tenir en compte que el recull comença l'any 1847 i acaba el 1915, i, per tant, els viatgers coincideixen amb el període d'inici i consolidació de la reivindicació nacional que enceta la Renaixença i es fan ressò de molts dels estereotips que forneixen la identitat catalana fins l'actualitat i que neixen en aquest període. Un dels tòpics que la majoria d'ells recull és el del caràcter treballador i estalviador del català; uns en parlen quan es refereixen al pes que té la indústria catalana dins d'Espanya; d'altres, com el periodista Aleksei Werner, ho fan quan descriuen el contrast entre el paisatge àrid de l'altiplà espanyol i els conreus de Catalunya. També hi ha alguna menció irònica, com la de Konstantin

Skalkovski, que considera que «al país dels cecs el guenyo és el rei», perquè, segons diu, la generalitzada afició dels barcelonins a passejar, a freqüentar el teatre i altres diversions, demostra la poca importància que es dóna al treball. Alguns dels cronistes, interessats per les qüestions socials (hi ha textos que són articles periodístics escrits arran de la revolució de 1868 i de la Setmana Tràgica), destaquen amb sorpresa com un dels trets diferencials del català (en comparació no només amb el castellà, sinó probablement amb el rus) és el tracte cortès i proper de les classes benestants amb els treballadors. També consideren que la diferència de caràcter entre catalans i espanyols es deu a un suposat origen racial diferent. En aquest sentit, la majoria comenta el caràcter més europeu dels catalans, que es reflecteix en la ciutat de Barcelona. Alguns se sorprenden positivament de la semblança que té la ciutat amb les europees (la comparen amb ciutats franceses, italianes, flamenques); d'altres, desitjosos d'entrar en contacte amb el costumisme hispànic, se'n lamenten, tot dient que li falta la poesia de les ciutats andaluses; i encara un anuncia, avançant-se als actuals detractors de la globalització, que Barcelona és l'exemple del que el futur reserva al món: la uniformització i desaparició de les particularitats de cada poble.

Diverteix observar com han canviat les expectatives del visitant pel que fa a allò que és digne de veure. Si la muntanya de Montserrat era (i encara és) un dels punts de visita obligatòria del viatger que provocava l'admiració generalitzada i belles descripcions dels cronistes, l'arquitectura modernista de Barcelona, en canvi, un dels punts que actualment constitueixen la marca de la ciutat, era vista amb estranyesa pel viatger rus: «Aquest estil català recorda el *modern style*, no és només més rebuscat i, potser, una mica bàrbar, sinó que és a més a més molt singular amb abundància de guarniments, moltes vegades innecessaris», diu Werner l'any 1909.

És evident que un viatge suposa sempre un encontre de cultures, i, per tant, qualsevol viatger que intenta descriure un altre país i una altra manera de viure està parlant també de si mateix; quan Isaac Pavlovsky comenta, per exemple, que la majoria d'escriptors catalans es guanyen la vida treballant amb una activitat que no té res a veure amb la literatura, evidencia, no només la incipient activitat literària de Catalunya, sinó també que a Rússia i a altres països europeus (Pavlovsky s'havia exiliat a París) l'escriptura és considerada una professió. El relat d'un viatge, doncs, es converteix també en un bon mirall del lloc de procedència del viatger, com és el cas de Daniil Mordóvtsev, escriptor en rus i ucraïnès, que parla de Catalunya com de la «Ucraïna espanyola»; o el cas del pintor Aleksandr Korovin, que en un viatge que fa a València per crear l'escenografia i els figurins de la posada en escena de *Carmen* a Moscou, contínuament s'exclama, amb sorpresa i admiració, de les semblances que troba entre la gent senzilla d'un i d'altre país. Però el relat de viatges també és un mirall per al lector català actual, una invitació a veure com ha canviat, què ha desaparegut i què ha perviscut. Des de la descripció de la Rambla de Barcelona, aleshores tan poblada de vianants com ara (tot i que ara no sigui el barceloní qui solgui passejar-s'hi), a la presència, avui en dia inexistent, de personatges sospitosos que s'enganxaven als viatgers tan bon punt posaven els peus al port de Barcelona per portar-los, a canvi d'unes monedes, l'equipatge, la jaqueta i, fins i tot, el bastó.

Però sobretot és una invitació a redescobrir la pròpia quotidianitat a través de la mirada estranyada de l'altre: un dels viatgers conclou que la raó per la qual els catalans es saluden fent-se petons a les galtes i no a la boca és per evitar el mal alè que provoca el costum de menjar all; o un altre comenta que els andorrans beuen vi sense got gràcies a un recipient «de dos forats, un de normal i l'altre, de costat amb forma de banya».